

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

6 grudnia 2024 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Beata Janiszewska (przewodniczący)

SSN Marcin Łochowski (sprawozdawca)

SSN Dariusz Pawłyszcz

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 6 grudnia 2024 r. w Warszawie
skargi kasacyjnej Banku spółki akcyjnej w W.
od wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie
z 14 marca 2022 r., I ACa 335/19,
w sprawie z powództwa P. M.
przeciwko Bankowi spółce akcyjnej w W.
o zapłatę,

- 1. oddala skargę kasacyjną;**
- 2. zasądza od Banku spółki akcyjnej w W. na rzecz P. M. 5400 (pięć tysięcy czterysta) złotych kosztów postępowania kasacyjnego.**

Marcin Łochowski

Beata Janiszewska

Dariusz Pawłyszcz

UZASADNIENIE

Wyrokiem z 14 marca 2022 r. Sąd Apelacyjny w Warszawie zmienił wyrok Sądu Okręgowego w Warszawie z 5 grudnia 2018 r. w ten sposób, że zasądził od Banku S.A. w W. na rzecz P. M. 118 696,18 zł i 43 442,69 franków szwajcarskich (CHF) z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od 27 września 2018 r. do dnia zapłaty oraz 15 417 zł kosztów procesu, oddalił apelację w pozostałym zakresie oraz orzekł o kosztach postępowania apelacyjnego.

Sąd Apelacyjny oparł swoje rozstrzygnięcie na następujących ustaleniach faktycznych i rozważaniach prawnych, istotnych dla rozstrzygnięcia skargi kasacyjnej:

P. M. ubiegał się o kredyt mieszkaniowy w Banku 1 S.A., którego następcą prawnym jest obecnie Bank S.A. W dniu 25 października 2007 r. strony zawarły umowę o kredyt hipoteczny dla osób fizycznych waloryzowany kursem CHF, której przedmiotem było udzielenie kredytu w kwocie 429 000 zł z przeznaczeniem na finansowanie zakupu na rynku wtórnym bliżej oznaczonej nieruchomości. Okres kredytowania został ustalony na 360 miesięcy, tj. od 25 października 2007 r. do 15 listopada 2037 r. Kwota kredytu wyrażona w walucie waloryzacji na koniec dnia 16 października 2007 r., według kursu kupna waluty z tabeli kursowej [...], wynosiła 197 859,97 CHF. Kwota ta została określona jako informacyjna i niestanowiąca zobowiązania banku. Jak przy tym zaznaczono, wartość kredytu wyrażona w walucie obcej w dniu uruchomienia kredytu mogła być różna od wskazanej. Kredytobiorca zobowiązał się do spłaty kapitału wraz z odsetkami miesięcznie w ratach kapitałowo-odsetkowych określonych w umowie, w terminach i kwotach zawartych w harmonogramie spłat. Harmonogram spłat kredytu stanowił integralną część umowy i był sporządzony w CHF. Raty kapitałowo-odsetkowe spłacane miały być w złotych po uprzednim ich przeliczeniu według kursu sprzedaży CHF z tabeli kursowej Banku 1 S.A., obowiązującego na dzień spłaty z godziny 14:50.

Bank 1 zobowiązał się uruchomić kredyt „w terminie 3 dni roboczych (z wyłączeniem sobót) od daty wskazanej przez kredytobiorcę w pisemnej dyspozycji uruchomienia kredytu. Powód złożył wniosek o uruchomienie kredytu 25 października 2007 r., wskazując, że wnosi o wypłatę kwoty 429 000 zł. Zgodnie z tabelą kursów z dnia uruchomienia, kurs kupna CHF wynosił 2,1126 zł. Kwota

429 000 zł została uruchomiona zgodnie z dyspozycją, tj. kwota transzy uruchomionej na rachunek zbywcy nieruchomości wyniosła 375 000 zł, pozostała kwota została postawiona do dyspozycji powoda.

Aneks umożliwiający spłatę kredytu bezpośrednio w walucie waloryzacji został zawarty 22 kwietnia 2011 r. Od chwili zawarcia aneksu powód spłaca raty kredytu bezpośrednio w CHF.

Sąd Apelacyjny zaakceptował ustalenia faktyczne Sądu pierwszej instancji w zakresie złożonego przez powoda wniosku kredytowego, podpisanego oświadczenia o ryzyku, daty zawarcia umowy kredytowej, jej istotnych postanowień, wypłaty środków przez pozwanego, zmiany regulaminu, aneksowania umowy i spłacania po aneksowaniu kredytu w CHF, uznając, że wymagają one uzupełnienia w zakresie wypełnienia przez bank obowiązku informacyjnego, wobec odmiennej oceny zeznań powoda i świadków. Sąd Apelacyjny ustalił również dodatkowo, że w okresie od grudnia 2007 r. do listopada 2016 r. powód zapłacił na rzecz pozwanego banku z tytułu rat kredytowo-odsetkowych oraz innych opłat 118 696,18 zł oraz 43 442,69 CHF.

Sąd drugiej instancji za zasadne uznał argumenty apelującego, w których podnosił on abuzywność postanowień przeliczeniowych i samego mechanizmu waloryzacji, co w konsekwencji prowadziło do uznania, że umowa kredytu jest nieważna od chwili jej zawarcia, a spełnione w jej wykonaniu świadczenia, zarówno raty kapitałowo-odsetkowe, jak i inne poniesione na rzecz banku opłaty, stanowią świadczenie nienależne. Nie podzielił natomiast zarzutów powoda związanych z nieważnością umowy jako sprzecznej z prawem.

Sąd drugiej instancji wskazał, że postanowienia umowy kredytu, które uprawniają bank do jednostronnego ustalenia kursów walut, są nietransparentne i pozostawiają pole do arbitralnego działania banku. W ten sposób obarczają kredytobiorcę nieprzewidywalnym ryzykiem oraz naruszają równorzędność stron.

Sąd Apelacyjny za sprzeczne z dobrymi obyczajami uznał postępowanie pozwanego banku przejawiające się w braku indywidualnego ustalenia kwestionowanych postanowień umownych oraz w niedoinformowaniu powoda odnośnie do sposobu kształtowania tabel kursowych, mechanizmu waloryzacji i ich

wpływu na ekonomiczny skutek umowy, a także takie przedstawienie oferty, że powód nie dostrzegł niejasności postanowienia przeliczeniowego w chwili zawierania umowy, nie zrozumiał mechanizmu waloryzacji, jak również nie był w stanie ocenić ryzyka płynącego z umowy. Sąd drugiej instancji wskazał też, że niejasność tych postanowień należy powiązać z uprawnieniem banku do dowolnego ustalania kursu waluty stosowanego do przeliczenia świadczeń z umowy.

Podzielając stanowisko skarżącego, że po wyeliminowaniu z umowy niedozwolonych postanowień nie istnieje możliwość uzupełnienia powstałych luk w żadnym zakresie, ponieważ nie tylko nie istnieją przepisy dyspozytywne, które mogłyby te luki wypełnić, ale również powód nie wyrażał zgody na utrzymanie umowy, Sąd Apelacyjny przyjął, że umowa kredytu indeksowanego zawarta przez strony jest nieważna, wobec czego powodowi przysługiwało roszczenie o zwrot nienależnie uiszczonych kwot (art. 410 § 1 w zw. z art. 405 k.c.).

Sąd Apelacyjny nie uwzględnił natomiast żądania zapłaty odsetek ustawowych za opóźnienie w całości oraz zarzutu zatrzymania. Sąd drugiej instancji uznał bowiem, że ze względu na właściwość czynności prawnej (art. 89 k.c.) nie jest dopuszczalne złożenie oświadczenia woli o skorzystaniu z prawa zatrzymania pod warunkiem zawieszającym.

W skardze kasacyjnej pozwany zaskarżył wyrok Sądu Apelacyjnego w części, wnosząc o jego uchylenie w zaskarżonej części i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania.

Pozwany zarzucił zaskarżonemu orzeczeniu naruszenie: art. 15z¹ ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych w brzmieniu ustaloną ustawą z 28 maja 2021 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (dalej: „ustawa COVID-19”), art. 367 § 3, art. 397 § 1, art. 398¹⁰ k.p.c. w zw. z art. 45 ust. 1 Konstytucji oraz art. 6 ust. 1 EKPC co w konsekwencji prowadzi do nieważności postępowania na podstawie art. 379 pkt 4 k.p.c.; art. 385¹ § 1, art. 65 § 1 i 2 k.c.; art. 385¹ § 1, art. 385² k.c.; art. 385¹ § 2 k.c.; art. 5 k.c., art. 6 Dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie

nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (dalej: „dyrektywa 93/13”) w zw. z art. 2 oraz art. 32 Konstytucji oraz z art. 2 i 3 Traktatu o Unii Europejskiej; art. 358 § 2 k.c. w zw. z motywem 13 dyrektywy 93/13; art. 481 § 1 w zw. z art. 455 w zw. z art. 410 § 1 i art. 385¹ § 1 k.c.; art. 58 § 1 w zw. z art. 89 w zw. z art. 497 w zw. z art. 496 k.c.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną powód wnosił o jej oddalenie oraz zasądzenie kosztów postępowania kasacyjnego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

1. Zdaniem skarżącego, w sprawie zachodzi nieważność postępowania w rozumieniu art. 379 pkt 4 k.p.c. (skład sądu orzekającego sprzeczny z przepisami prawa) z uwagi na rozpoznanie sprawy w składzie jednego sędziego. Jak jednak wynika z art. 15zzs¹ ust. 1 pkt 4 ustawy COVID-19 w okresie obowiązywania stanu zagrożenia epidemicznego albo stanu epidemii ogłoszonego z powodu COVID-19 oraz w ciągu roku od odwołania ostatniego z nich, w sprawach rozpoznawanych według przepisów Kodeksu postępowania cywilnego w pierwszej i drugiej instancji sąd rozpoznaje sprawy w składzie jednego sędziego; prezes sądu może zarządzić rozpoznanie sprawy w składzie trzech sędziów, jeżeli uzna to za wskazane ze względu na szczególną zawłość lub precedensowy charakter sprawy. Rozpoznanie sprawy przez Sąd Apelacyjny w składzie jednego sędziego było zatem zgodne z obowiązującymi przepisami prawa. Orzekanie przez sąd drugiej instancji w składzie trzech sędziów miało bowiem charakter fakultatywny.

Stanowiska tego nie podważa przy tym uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 26 kwietnia 2023 r., III PZP 6/22 (OSNP 2024, nr 2, poz. 13), w której uznano, że rozpoznanie sprawy cywilnej przez sąd drugiej instancji w składzie jednego sędziego ukształtowanym na podstawie art. 15zzs¹ ust. 1 pkt 4 ustawy COVID-19 ogranicza prawo do sprawiedliwego rozpatrzenia sprawy (art. 45 ust. 1 Konstytucji), ponieważ nie jest konieczne dla ochrony zdrowia publicznego (art. 2 i 31 ust. 3 Konstytucji) i prowadzi do nieważności postępowania (art. 379 pkt 4 k.p.c.). Sąd Najwyższy ustalił bowiem, że przyjęta w uchwale wykładnia prawa obowiązuje od następnego dnia po jej podjęciu, a zaskarżony wyrok zapadł 14 marca 2022 r.,

czyli znacznie wcześniej. Wykładnia ta nie może mieć zatem zastosowania do oceny prawidłowości składu, w którym został wydany wyrok Sądu Apelacyjnego.

2. Strony zawarły umowę kredytu indeksowanego kursem waluty obcej. Według Sądu Apelacyjnego postanowienia dotyczące przeliczenia kwoty kredytu i spłat na CHF są abuzywne, a bez nich umowa ta nie może funkcjonować, co prowadzi do wniosku, że umowa nie wiąże powodów a spełniane w wykonaniu zobowiązania wynikającego z umowy świadczenia są nienależne. Skarżący podważa to stanowisko, formułując zarzuty, które już wielokrotnie były przedmiotem oceny w orzecznictwie Sądu Najwyższego.

3. Chybiony jest zarzut skargi kwestionujący sposób ujęcia przez Sąd Apelacyjny przesłanki „jednoznaczności” postanowienia umownego w rozumieniu art. 385¹ § 1 k.c. W orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej zostało już wyjaśnione, że wymóg, zgodnie z którym warunek umowny musi być wyrażony prostym i zrozumiałym językiem, powinien być rozumiany jako nakazujący nie tylko, by dany warunek był zrozumiały dla konsumenta z gramatycznego punktu widzenia, ale także, by umowa przedstawiała w sposób przejrzysty konkretne działanie mechanizmu wymiany waluty obcej, do którego odnosi się ów warunek, a także związek między tym mechanizmem a mechanizmem przewidzianym w innych warunkach dotyczących uruchomienia kredytu, tak by konsument był w stanie oszacować, w oparciu o jednoznaczne i zrozumiałe kryteria, wpływające dla niego z tej umowy konsekwencje ekonomiczne (wyrok z 30 kwietnia 2014 r., C-26/13, Árpád Kásler i Hajnalka Káslerné Rábai przeciwko OTP Jelzálogbank Zrt., pkt 75; podobnie wyrok z 20 września 2017 r., C-186/16, Ruxandra Paula Andriuc i in. przeciwko Banca Românească SA, pkt 45).

Jest oczywiste, że klauzula przeliczeniowa zawarta w analizowanej umowie kredytu tych kryteriów nie spełnia, ponieważ nie została jednoznacznie sformułowana, skoro na jej podstawie bank mógł ze znaczną dozą swobody ustalić wysokość oddanej do dyspozycji powoda kwoty kredytu w złotych, a powód nie był w stanie oszacować kwoty, którą będzie miał obowiązek świadczyć, gdyż zasady przewalutowania określał jednostronnie bank (zob. m.in. wyroki SN: z 4 listopada 2011 r., I CSK 46/11, OSNC-ZD 2013, nr A, poz. 4; z 15 lutego 2013 r., I CSK 313/12;

z 10 lipca 2014 r., I CSK 531/13, OSNC-ZD 2015, nr D, poz. 53). Inaczej rzecz ujmując, jednoznaczność postanowienia umownego to w tym kontekście także możliwość ustalenia treści stosunku zobowiązaniowego przy wykorzystaniu zobiektywizowanego kryterium przeciętnego konsumenta. Nie chodzi więc tylko o jednoznaczność językową, ponieważ postanowienia jednoznaczne w tym sensie mogą nie pozwalać na określenie treści zobowiązań, a w szczególności rozmiaru przyszłego świadczenia konsumenta (zob. m.in. wyrok SN z 3 lutego 2022 r., II CSKP 415/22, i tam powołane orzecznictwo).

4. Sąd Apelacyjny trafnie uznał za niedozwolone klauzule przeliczeniowe (indeksacyjne) w umowie stron, pozwalające pozwanemu bankowi na swobodne ustalenie kursu walutowego, według którego następuje przeliczenie udzielonego kredytu oraz uiszczanych przez powodów spłat. Stanowisko o niedozwolonym charakterze postanowień, w których możliwość ustalania kursu (a zatem również wysokości świadczeń) zależy od własnej decyzji jednej ze stron, jest już ugruntowane w orzecznictwie Sądu Najwyższego (zob. m.in. wyroki: z 26 maja 2022 r., II CSKP 650/22, OSNC-ZD 2022, nr 4, poz. 48, i tam powołane orzecznictwo; z 31 stycznia 2023 r., II CSKP 334/22; z 8 lutego 2023 r., II CSKP 978/22).

5. Konsekwencją uznania, że dane postanowienie umowne ma charakter niedozwolony w rozumieniu art. 385¹ § 1 k.c., jest stwierdzenie nieskuteczności niedozwolonego postanowienia, połączone z przewidzianą w art. 385¹ § 2 k.c. zasadą związania stron umową w pozostałym zakresie (zob. m.in. uchwałę SN z 29 czerwca 2007 r., III CZP 62/07, OSNC 2008, nr 7-8, poz. 87, oraz uchwałę składu siedmiu sędziów SN z 7 maja 2021 r., III CZP 6/21, OSNC 2021, nr 9, poz. 56, a także m.in. wyroki SN: z 30 maja 2014 r., III CSK 204/13; z 1 marca 2017 r., IV CSK 285/16; z 24 października 2018 r., II CSK 632/17; z 8 lutego 2023 r., II CSKP 978/22).

Zatem uznanie, że postanowienia odnoszące się do przeliczania kwoty kredytu oraz uiszczanych spłat na walutę obcą są niedozwolonymi postanowieniami umownymi oznacza, że zgodnie z art. 385¹ § 1 zd. 1 k.c., nie wiążą one powoda. Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej wyjaśnił, że art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, iż warunek umowny uznany za nieuczciwy należy co do zasady uznać za nigdy nieistniejący, tak by nie wywoływał on skutków wobec

konsumenta. W związku z tym sądowe stwierdzenie nieuczciwego charakteru takiego warunku powinno mieć z reguły skutek w postaci „przywrócenia” sytuacji prawnej i faktycznej konsumenta, w jakiej znajdowałby się on w braku tego warunku [zob. wyrok z 21 grudnia 2016 r., C-154/15, C-307/15 i C-308/15, Francisco Gutiérrez Naranjo i Ana María Palacios Martínez przeciwko Cajasur Banco i Banco Bilbao Vizcaya Argentaria SA (BBVA), pkt 61-62].

6. Jak wyjaśnił Sąd Najwyższy w uchwale składu całej Izby Cywilnej z 25 kwietnia 2024 r., III CZP 25/22 (OSNC 2024, nr 12, poz. 118), w razie uznania, że postanowienie umowy kredytu indeksowanego lub denominowanego odnoszące się do sposobu określania kursu waluty obcej stanowi niedozwolone postanowienie umowne i nie jest wiążące, w obowiązującym stanie prawnym nie można przyjąć, że miejsce tego postanowienia zajmuje inny sposób określenia kursu waluty obcej wynikający z przepisów prawa lub zwyczajów (pkt 1. uchwały). W razie niemożliwości ustalenia wiążącego strony kursu waluty obcej w umowie kredytu indeksowanego lub denominowanego umowa nie wiąże także w pozostałym zakresie (pkt 2. uchwały). Wymaga podkreślenia, że według art. 87 § 1 ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym uchwała składu całej Izby, z chwilą jej podjęcia, uzyskuje moc zasady prawnej, co oznacza, że wiąże inne składy Sądu Najwyższego (zob. art. 87 i 88 ustawy o Sądzie Najwyższym).

W konsekwencji nieuzasadnione są zarzuty skargi odnoszące się do możliwości wypełnienia luki w umowie przez odwołanie się do mechanizmu ustalania kursu walutowego przewidzianego w art. 358 § 2 k.c., tj. przyjęcia na potrzeby wyliczeń średniego kursu NBP, możliwości jej wykonywania w świetle art. 69 ust. 3 ustawy z 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe lub zastosowania 56 lub art. 65 k.c., a co za tym idzie – utrzymania umowy.

7. Nie jest także uzasadniony zarzut skargi kasacyjnej sprowadzający się w istocie do twierdzenia, że powód, dochodząc sformułowanego w pozwie roszczenia, nadużywa prawa, co nie powinno korzystać z ochrony (art. 5 k.c.). Skarżący nie precyzuje, czy powód czyni ze swego prawa użytek, który jest sprzeczny ze społeczno-gospodarczym przeznaczeniem tego prawa, czy też z zasadami współżycia społecznego (s. 50-54 skargi kasacyjnej). Pozwany wskazuje

jedynie, że powód mieszka i zarabia w S., a więc nie ponosi ryzyka walutowego, ponadto niekorzystne dla powoda zmiany kursowe zostały w większości skompensowane korzystnymi zmianami oprocentowania. Te okoliczności nie mogą jednak mieć znaczenia dla oceny skutków zawarcia w umowie stron niedozwolonych postanowień.

8. Nie jest również zasadny zarzut naruszenia art. 481 § 1 w zw. z art. 455 w zw. z art. 410 § 1 i art. 385¹ § 1 k.c. Zagadnienie związane ze złożeniem przez powoda oświadczenia, które mogło doprowadzić do trwałej bezskuteczności umowy, zostało wyjaśnione w wyroku Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 7 grudnia 2023 r., C-140/22, mBank (*Déclaration du consommateur*), w którym stwierdzono, że art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że w kontekście nieważności umowy kredytowej ze względu na przewidziane w niej abuzywne postanowienia, stoją one na przeszkodzie wykładni sądowej prawa krajowego, zgodnie z którą wykonywanie praw, które konsument wywodzi z tej dyrektywy, jest uzależnione od złożenia przez tego konsumenta przed sądem oświadczenia, że nie wyraża zgody na utrzymanie w mocy tego abuzywnego warunku oraz że jest świadomy konsekwencji uznania nieważności umowy oraz wyraża zgodę na uznanie umowy za nieważną.

9. Nie mogą też odnieść skutku twierdzenia skarżącego dotyczące podniesionego przez niego w sprawie zarzutu zatrzymania. W tej kwestii w orzecznictwie wyrażono zapatrywanie, że prawo zatrzymania nie przysługuje stronie, która może potrącić swoją wierzytelność z wierzytelności drugiej strony. Jeżeli obie strony są zobowiązane do wzajemnego spełnienia świadczeń pieniężnych, w przepisach Kodeksu cywilnego przewidziano dalej idący instrument, a mianowicie potrącenie wzajemnych wierzytelności (art. 498 i nast. k.c.), skutkiem czego jest umorzenie wierzytelności do wysokości wierzytelności niższej (zob. uchwałę składu siedmiu sędziów SN z 19 czerwca 2024 r., III CZP 31/23).

Ponadto w postanowieniu z 8 maja 2024 r., C-424/22, WN przeciwko Santander Bank Polska, Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej uznał, że art. 6 ust. 1 oraz art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 stoją na przeszkodzie wykładni sądowej prawa krajowego, zgodnie z którą w kontekście stwierdzenia nieważności zawartej

przez instytucję bankową z konsumentem umowy kredytu hipotecznego z uwagi na nieuczciwy charakter niektórych warunków tej umowy powołanie się przez tę instytucję na prawo zatrzymania prowadzi do uzależnienia przysługującej konsumentowi możliwości uzyskania przez niego zapłaty kwot, które zasądzono od wspomnianej instytucji ze względu na skutki restytucyjne wynikające ze stwierdzenia nieuczciwego charakteru tych warunków, od równoczesnego zaofiarowania przez rzeczonoego konsumenta zwrotu albo zabezpieczenia zwrotu całości świadczenia otrzymanego od tej samej instytucji przez konsumenta na podstawie wspomnianej umowy, niezależnie od spłat dokonanych już w wykonaniu tej umowy.

10. Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. oddalił skargę kasacyjną i zgodnie z art. 98 § 1 i 3 w zw. z art. 99 k.p.c. oraz § 10 ust. 4 pkt 1 w zw. z § 2 pkt 7 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych obciążył skarżącego kosztami postępowania kasacyjnego.

Marcin Łochowski

Beata Janiszewska

Dariusz Pawłyszcz

(D.Z.)

[a.ł.]